

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MÜLKİ AVIASIYA SİSTEMİNDƏ İNNOVASIYA
FƏALİYYƏTİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ**

İxtisas: 5312.01 - Sahə iqtisadiyyatı

Elm sahəsi: 53 - İqtisad elmləri

İddiaçı: **Gülnarə Telman qızı Əhmədova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın
AVTOREFERATI

BAKI – 2023

Dissertasiya işi Milli Aviasiya Akademiyasının “İqtisadiyyat” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Əməkdar müəllim,
iqtisad elmləri doktoru, professor
Alıcan Bayramalı oğlu Abbasov

Rəsmi opponentlər:

iqtisad elmləri doktoru, professor
Elşən Mahmud oğlu Hacızadə

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Ləman Aydın qızı Kaşiyeva

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
Bağış Sabir oğlu Əhmədov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Milli Aviasiya Akademiyasının nəzdində birdəfəlik fəaliyyət göstərən BFD - 4.15 qeydiyyat nömrəli Dissertasiya Şurası

Dissertasiya şurasının sədri:

imza

iqtisad elmləri doktoru, professor
İbad Musa oğlu Abbasov

Dissertasiya şurasının katibi:

imza

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Vəfa Qurban qızı Nəcəfova

Elmi seminarın sədri:

imza

iqtisad elmləri doktoru, professor
Heydər Sərdar oğlu Həsənov

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Müasir dövrdə innovasiyalı inkişaf hər bir ölkə üçün iqtisadi üstünlüyü təmin edən əsas vasitə kimi çıxış edir. Əhalisinin hər nəfərinə düşən Ümumi Daxili Məhsulun (ÜDM-nin) həcminə görə öndə olan dünya ölkələri (ABŞ, Sinqapur, İsveçrə və s.) yüksək iqtisadi nəticələrə məhz innovasiya texnologiyalarından geniş istifadə etmək vasitəsilə nail olmuşlar. Statistik məlumatların kompleks təhlili göstərir ki, innovasiyalı inkişaf yolu ilə gedən ölkələrin iqtisadiyyatı təbii resurslardan istifadəyə əsaslanan ölkələrin iqtisadiyyatından rəqabət qabiliyyətinə görə əhəmiyyətli dərəcədə üstündür.

Postsovet dövlətləri, o cümlədən Azərbaycan Respublikası uzun illər ərzində inzibati amirlik sistemində fəaliyyət göstərdiklərindən, innovasiyalı inkişafın dünya standartları səviyyəsindən xeyli geridə qalmışlar, çünki innovasiyalı inkişaf üçün şərait yalnız bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaranır. İqtisadiyyatın müxtəlif sektorları üzrə istehlak bazarlarının müəyyən seqmentinə yiyələnməkdə əsas rol oynayan rəqabətədavamlı məhsul istehsalı (iş görülməsi, xidmət göstərilməsi) xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İnnovasiyaların tətbiqi hesabına aşağı maya dəyəri ilə yüksək keyfiyyətli eyni (yaxud adekvat) funksiyalı məhsul istehsal edib (iş görüb, xidmət göstərib) bazara çıxaran təsərrüfat subyektləri bazardakı satış paylarını və uyğun olaraq mənfəətlərini artırmaq imkanı əldə edirlər.

Postsovet dövlətləri içərisində də bazar iqtisadiyyatına keçidi sürətlə təmin etmiş, bazarda real rəqabət şəraiti yaratmış respublikalarda böyük həcmdə innovativ ideyaların formalaşdırılması və praktiki tətbiqi müşahidə olunmağa başlamışdır. Onların içərisində Azərbaycan Respublikası daha əlverişli şəraitə malikdir, çünki təbii sərvətlərlə zəngin olmaqla bərabər, həm də innovasiya fəaliyyətini kifayət qədər stimullaşdıra bilən elmi-texniki potensialı vardır. Ölkəmizdə uzun illər ərzində formalaşmış elmi-texniki potensialın strukturu iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafının tələblərinə adekvatdır və bir sıra sənaye müəssisələrində zəngin innovasiya təcrübəsinin toplanmasına imkan yaratmışdır.

Uğurla aparılan iqtisadi siyasət nəticəsində Azərbaycan

Respublikasında bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə əsaslanan və dünya sisteminə inteqrasiya olunan iqtisadi sistem formalaşmışdır. Neft sənayesinin imkanları qeyri-neft sektorunun dinamik inkişafı üçün real zəmin yaratmışdır. Bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının sürətli inkişafı məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin müdrik siyasəti nəticəsində dünyanın qabaqcıl neft şirkətləri ilə müqavilələrin bağlanmasıdan sonra təmin edilmişdir. Heydər Əliyev ideyalarını uğurla gerçəkləşdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkədə qeyri-neft sektorunun yenidən qurulması məqsədilə həyata keçirdiyi genişmiqyaslı tədbirlər nəticəsində xidmət sferasına aid olan sahələrin, o cümlədən mülki aviasiyanın dayanıqlı və davamlı inkişafına nail olunmuşdur.

Mülki aviasiya müəssisələri bir tərəfdən bu sahədəki şirkətlərlə, digər tərəfdən isə başqa nəqliyyat növlərinə aid olan təsərrüfat subyektləri ilə rəqabət şəraitində fəaliyyət göstərirlər. Təbiidir ki, rəqabətədavamlılığın təmin edilməsi müasir innovasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə bilavasitə bağlıdır. Məhz buna görə də bütövlükdə nəqliyyatda, o cümlədən onun əsas sahələrindən biri olan mülki aviasiyada innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi aviamüəssisələrin rentabellik səviyyəsinin yüksəldilməsinin mühüm amili sayılır. Mülki aviasiya məhsulunun (daşıma xidmətinin) innovasiya yönümlü olması çox vacibdir, çünki mülki aviasiyada fəaliyyət çoxşaxəlidir, müxtəlif istiqamətləri əhatə edir və ona görə də burada geniş spektrdə elmi-tədqiqat və təcrübə konstruktor işlərinin (ETTKİ) aparılması zəruridir. Belə elmi-tədqiqatlar nəzəri məsələlərdən tutmuş müasir innovasiya texnologiyalarının praktiki tətbiqinə qədər olan istiqamətləri əhatə etməlidir. Innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi həmçinin mülki aviasiyanın göstərdiyi xidmətlərin maya dəyərinin aşağı salınmasına və rentabelliyyətinin yüksəldilməsinə imkan verir.

Bu araşdırmalar silsiləsində innovasiya fəaliyyətinin təşkilinin dünya təcrübəsinin öyrənilməsi çox aktualdır. Belə ki, beynəlxalq təcrübənin geniş şəkildə öyrənilməsi və mülki aviasiya sahəsində tətbiq edilməsi imkanlarının araşdırılması milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı üçün elmi-praktiki zəmin yaradır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasında dövlət və

elmi ictimaiyyət iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlamış, elmi-tədqiqat və təcrübə konstruktor işlərinin təşkili istiqamətində müəyyən stimullaşdırıcı və tənzimləyici tədbirlər həyata keçirmişlər. Lakin aparılan iqtisadi və institusional islahatların lazımi nəticələr verməməsi müasir çağırışlar kontekstində milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı üçün əlverişli mühitin yaradılmasını və dövlət tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsini tələb edir. Bu xüsusda iqtisadiyyatın bütün sferalarında, o cümlədən mülki aviasiya sahəsində innovasiya fəaliyyətinin idarə olunması mexanizminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı problemlər xüsusi aktualıq kəsb edir və onlar dissertasiya mövzusunun seçilməsini şərtləndirir.

Mövzunun öyrənilmə səviyyəsi. İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafına aid problemlər hələ XIX əsrin sonlarında dünyanın tanınmış iqtisadçı alimlərinin diqqətini cəlb etmişdir. Bu sahədə ilk elmi əsər 1912-ci ildə avstriya alimi Y.Şumpeter tərəfindən dərc etdirilmiş və həmin əsərdə iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı konsepsiyası irəli sürülmüşdür. Rus alimi N.D. Kondratyevin iqtisadi proseslərin dalğavari xarakterini əks etdirən tədqiqatları, S.M.Kuznetsin elmi məqalələri innovasiyalar nəzəriyyəsinin inkişafına güclü təkan vermişdir. Uzun dalğalar nəzəriyyəsinin sonrakı inkişafı amerikalı və avropalı alimlər İ.Delbeke, P.Druker, B.Tviss və B.Santo, həmçinin Rusiya və Ukrayna tədqiqatçıları İ.N.Lukaşeviç, B.J.Onopriyenko, K.M.Misko, E.B.Avsenyev və başqalarının adı ilə bağlıdır. İnnovasiya nəzəriyyəsinin müxtəlif aspektlərinin, o cümlədən innovasiyaların idarə olunması və maliyyələşdirilməsi, eləcə də elm və texnikanın nailiyyətlərinin istehsalda tətbiqinin səmərəliliyinin artırılması məsələləri rusiyalı alimlər A.İ.Ançışkin, K.İ.Taksir, Q.A.Laxtin, P.N.Zavlin, İ.N.Yakovets və başqalarının əsərlərində, innovasiya fəaliyyətinin sosial aspektləri isə A.İ. Priqojinin tədqiqatlarında öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanın iqtisadçı alimlərindən Z.Ə.Səmədzadə, Ə.X.Nuriyev, A.B.Abbasov, T.Ə.Quliyev, F.N.Qasımov, E.M.Hacızadə, T.İ.İmanov, N.Ə.Qarayev və başqaları milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı, innovativ menecment və innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı elmi məqalələr nəşr etdirmişlər. Lakin adları çəkilən alimlərin əsərlərindən fərqli olaraq hazırki dissertasiya işi “Azərbaycan Respublikasının

mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi“ mövzusunda yerinə yetirilmiş ilk tədqiqat əsəridir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin əsas məqsədi innovasiya fəaliyyətinin idarə olunmasının nəzəri-metodoloji aspektlərini öyrənilib ümumiləşdirmək və mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində elmi əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmiş və həll edilmişdir:

- innovasiya fəaliyyətinin elmi-nəzəri əsaslarını və sosial-iqtisadi mahiyyətini açıqlamaq;
- innovasiya fəaliyyəti və iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafı sahəsində xarici ölkələrin qabaqcıl təcrübəsini öyrənmək və onun Azərbaycanda tətbiqi imkanlarını müəyyənləşdirmək;
- mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin təşkilinin müasir vəziyyətini kompleks təhlil etmək;
- mülki aviasiya sistemində innovasiyaların təsnifatını dəqiqləşdirmək və onların perspektiv inkişaf istiqamətlərini əsaslandırmaq;
- mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin müasir çağırışlar kontekstində planlaşdırılmasına dair təkliflər işləyib hazırlamaq;
- mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətini genişləndirmək məqsədilə innovativ klasterlərin formalaşdırılmasının zəruriliyini əsaslandırmaq;
- mülki aviasiya sistemində innovativ inkişafın təmin edilməsində dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığı modelinin tətbiqinin məqsədəuyğunluğunu əsaslandırmaq.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı kimi Azərbaycanın mülki aviasiya sistemi və onun müəssisələri seçilmişdir.

Tədqiqatın predmetini Azərbaycanın mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin təşkili prosesində yaranan iqtisadi və sosial münasibətlərin məcmusu təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını iqtisad elminin klassiklərinin və aparıcı iqtisadçı alimlərin əsərləri, Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları,

Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamları, nəqliyyat sektorunun inkişafı ilə bağlı qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlar, “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası” təşkil edir.

Tədqiqat prosesində sistemli və müqayisəli təhlil, məntiqi ümumiləşdirmə, proqram məqsədli yanaşma və s. metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin (ARDSK-nın) materialları, “Azərbaycan Hava Yolları” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin (AZAL QSC-nin) və onun müəssisələrinin hesabatları, Qlobal internet şəbəkəsinin informasiya resursları və tədqiqatçının şəxsi müşahidələri təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- innovasiya və innovasiya fəaliyyəti anlayışları və onların sosial-iqtisadi mahiyyəti barədə müxtəlif elmi-nəzəri yanaşmalar və konseptual fikirlər öyrənilmiş və müvafiq ümumiləşdirmələr aparılmışdır;
- innovasiya fəaliyyətinin təşkili sahəsində inkişaf etmiş xarici ölkələrin qabaqcıl təcrübəsi öyrənilmiş və Azərbaycanın mülki aviasiya sistemində həmin təcrübənin tətbiqi imkanları müəyyənləşdirilmişdir;
- Azərbaycanın mülki aviasiya sahəsində innovasiya fəaliyyətinin müasir vəziyyəti kompleks təhlil edilərək həll olunmamış problemlər aşkara çıxarılmış və innovasiya fəaliyyətinin prioritet istiqamətləri əsaslandırılmışdır;
- mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsinə iqtisadi, istehsal və digər qrup amillərin maneəedici təsirləri qiymətləndirilmişdir;
- mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin müasir çağırışlar kontekstində planlaşdırılması metodikası işlənib hazırlanmışdır;
- mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin idarə olunması mexanizminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri əsaslandırılmışdır;
- mülki aviasiya sistemində innovativ inkişafın təmin edilməsində dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının səmərəli mexanizmi təklif

olunmuşdur.

Tədqiqat işinin praktiki əhəmiyyəti. İşin praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onun əsas müddəalarından, əldə edilmiş nəticələrdən, irəli sürülmüş təklif və tövsiyələrdən mülki aviasiyada, AZAL QSC tərəfindən innovasiya fəaliyyətinin təşkilində, innovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsi və seçilməsində, habelə mülki aviasiyanın dayanıqlı inkişafının stimullaşdırılmasına dair məqsədli dövlət proqramlarının işlənib hazırlanmasında, hava yolu ilə daşımaların səmərəliliyinin artırılmasında istifadə edilə bilər. Dissertasiya işinin materialları və nəticələrindən həmçinin Milli Aviasiya Akademiyasının “İqtisadiyyat və hüquq” fakültəsində sahə iqtisadiyyatına aid fənlərin tədris prosesində istifadə oluna bilər.

İşin aprobeşiyası və nəticələrinin tətbiqi. Dissertasiya işinin əsas müddəaları və nəticələri Sumqayıt Dövlət Universitetinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İqtisadiyyat İnstitutu ilə birlikdə keçirdiyi "Azərbaycan Respublikasında innovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın problemləri və onların həlli yolları" mövzusunda respublika elmi konfransında (2010-cu il); “İnnovasiyalı inkişafın sosial-iqtisadi problemləri” mövzusunda beynəlxalq konfransda (2010-cu il), Belarus Respublikasında keçirilən “Avia-2011” beynəlxalq elmi-texniki konfransında, Milli Aviasiya Akademiyasında təşkil olunmuş “Fevral məruzələri 2021: Aviakosmik məsələlərin həllində gənclərin yaradıcı potensialı” VI Beynəlxalq elmi-praktiki gənclər konfransında məruzə edilmiş və nəşr olunmuşdur. Müəllifin tədqiq olunan mövzuya aid Azərbaycanın və xarici ölkələrin nüfuzlu jurnallarında 8 elmi məqaləsi və konfrans materiallarında 3 tezişi dərc edilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd edilməklə dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş (14330 işarə), üç fəsil (I fəsil - 95520 işarə, II fəsil – 68456 işarə, III fəsil – 52536 işarə), nəticə (15920 işarə) və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. İşin ümumi həcmi 160 səhifə (256437 işarə) təşkil edir.

Dissertasiya işinin mündəricatı

Giriş

I Fəsil. İnnovasiya fəaliyyətinin təşkilinin nəzəri və metodoloji əsasları

1.1. İnnovasiya fəaliyyətinə elmi-nəzəri yanaşmalar

1.2. İnnovasiya fəaliyyətinin mahiyyəti və onu şərtləndirən amillər

1.3. İnnovasiya fəaliyyətinin təşkilinin dünya təcrübəsi

II Fəsil. Azərbaycanın mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin təşkili və planlaşdırılması.

2.1. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin təşkili xüsusiyyətləri

2.2. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin müasir çağırışlar kontekstində planlaşdırılması

III Fəsil. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

3.1. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi

3.2. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin idarə olunmasında dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının inkişaf istiqamətləri

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

İxtisarlardan siyahısı

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar

Dissertasiya işinin yeniliklərini özündə əks etdirən aşağıdakı müddəalar müdafiəyə çıxarılır.

1. “İnnovasiya” və “innovasiya fəaliyyəti” anlayışları, onların sosial-iqtisadi mahiyyəti və milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində rolu barədə müxtəlif elmi-nəzəri yanaşmaların öyrənilməsi və müvafiq ümumiləşdirmələrin aparılması.

İnnovasiya fəaliyyətinin nəzəri və metodoloji məsələləri kifayət qədər tədqiq edilməmişdir ki, bu da ölkə, sahə və müəssisə səviyyəsində innovativ inkişaf haqqında effektiv idarəetmə qərarlarının

qəbulunda müəyyən çətinliklər yaradır.

Texnoloji innovasiyaları tətbiq edən sənaye müəssisələrinin ümumi sənaye müəssisələrinin sayında və innovativ məhsulların sənayenin ümumi məhsulunda, eləcə də yüksək texnoloji məhsulların ixracda və innovasiya sektorunun ÜDM-də payları çox aşağıdır. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, innovasiya məhsulunun ümumi sənaye məhsulundakı payı 2007-ci ildə cəmi 0,01%, 2020-ci ildə 0,08% olmuşdur. Təhlil göstərir ki, sənaye müəssisələri texnoloji innovasiyaların tətbiqinə lazımi maraq göstərmirlər. Belə ki, texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin məbləği 2005-ci ildə cəmi 53273 min manat (bunun 80,8%-i dövlət büdcəsi hesabına olmuş), 2020-ci ildə isə azalaraq 35920 min manat təşkil etmişdir.

İnnovasiya fəaliyyətinə marağın aşağı olmasının bir sıra səbəblərini sənaye müəssisələri öz statistik hesabatlarında qeyd etmişlər (yeniliklərin dəyərinin yüksək olması, öz vəsaitinin kifayət qədər olmaması, ixtisaslı işçilərin çatışmaması və s.). İnnovasiya proseslərinin hüquqi təminatı sahəsində də müəyyən boşluqlar vardır: innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən milli qanun qəbul olunmayıb, “innovasiya” və “innovasiya fəaliyyəti” anlayışları qanunvericilik qaydasında təsbit edilməyib, eləcə də həmin fəaliyyətin subyektləri müəyyənləşdirilməyib. Bununla belə, Azərbaycanda innovasiya fəaliyyəti sahəsində atılan uğurlu addımlar ölkəmizin Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı tərəfindən hazırlanan Qlobal İnnovasiyalar İndeksi (Qİİ) göstəricisinə görə ildən-ilə irəliləməsini təmin etmişdir. Məsələn, 2021-ci ildə bu indeksin “İnnovasiya resursları” altindeksi üzrə Azərbaycan 132 ölkə arasında 74-cü, “İnnovativ nəticələr” altindeksi üzrə 91-ci, ümumi Qİİ üzrə isə 80-ci yerdə qərarlaşmışdır. “Bilik və texnoloji nəticələr” blokundakı “Biliklərin yaradılması” inteqral göstəricisinə görə ölkəmiz son 2 ildə 6 pillə irəliləmişdir.

“İnnovasiya” və “innovasiya fəaliyyəti” anlayışları barədə iqtisadçılar arasında fərqli fikirlərin olmasını nəzərə alan müəllif belə bir yanaşma ortaya qoymuşdur ki, “innovasiya fəaliyyəti” terminini dəqiqləşdirib, digərlərinə ondan törəyən anlayışlar kimi baxmaq məqsədəuyğundur və bu zaman “innovasiya fəaliyyəti” anlayışının

tərifinin onun bütün istiqamətlərini əhatə etməlidir. İqtisadi ədəbiyyatda innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı çoxsaylı nöqtəyi-nəzərlərə dissertasiyada baxılmış və “innovasiya fəaliyyəti” anlayışına belə bir tərif verilmişdir: innovasiya fəaliyyəti – yeni məhsulun (malın, xidmətin), yeni texnologiyanın, yeni istehsal, yaxud təşkilati və idarəetmə formasının yaradılması üzrə ideyaların, metodların, ixtiraların, texnologiyaların və üsulların işlənib hazırlanması, ilkin sınaqdan keçirilməsi, praktiki tətbiqi, yayılaraq ictimai tələbatı ödəməklə sosial-iqtisadi səmərə gətirməsi prosesidir. Bu tərif həm innovasiya fəaliyyətinin başlıca tərəflərini və həm də onun məqsədlərini əks etdirir, həmçinin əsas diqqəti bu fəaliyyətin zəruri şərtlərinə - elmi-texniki ideyaların işlənib hazırlanmasına və yeni ictimai tələbatı ödəyərək sosial-iqtisadi səmərə gətirən yeni məhsul (mal, xidmət), yeni texnologiya, yeni istehsal, yaxud təşkilati və ya idarəetmə metodu şəklində reallaşdırılmasına yönəldir. Belə yanaşma innovasiya fəaliyyətində idarəetmənin və maliyyələşdirmənin obyekt və subyektlərini dəqiq müəyyənləşdirməyə imkan verir.

İnnovasiya fəaliyyəti təkrar istehsal proseslərinin səmərəli forması olmaqla nəinki inkişafın gizli ehtiyatlarının aşkara çıxarılması və cari xərclərin azaldılması yolu ilə vəsaitlərə qənaət edilməsi hesabına maliyyə-iqtisadi göstəricilərin artırılmasına səbəb olur, həm də milli iqtisadiyyatın və onun ayrı-ayrı sahələrinin rəqabət qabiliyyətini yüksəldir, təsərrüfat subyektlərinin kommersiya fəaliyyətinə və işgüzar imicinə müsbət təsir göstərir. Buradan belə çıxır ki, innovasiya fəaliyyətinə təsir edən amillər bu fəaliyyətə hansı səviyyədə (milli iqtisadiyyat, onun sahəsi və ya müəssisə səviyyəsində) baxılmasından asılı olaraq fərqlənir. İqtisadçı alimlər arasında hətta regional səviyyədə innovativ inkişafın fərqli amillərinin olduğu və bu amillərin ayrıca təhlil edilməsinin vacibliyini irəli sürənlər də var. Nəzərə alsaq ki, ayrı-ayrı regionların iqtisadiyyatında heç də bütün iqtisadi sahələr əhatə olunmayıb, onda regionların innovasiyalı inkişafının tədqiqi nəticələrinin lokal xarakter daşıyacağına qəbul edilməsi və diqqətin daha çox yuxarıda qeyd edilən üç səviyyə üzrə araşdırmalara yönəldilməsi daha məqsədəuyğundur.

2. İnnovasiya fəaliyyətini şərtləndirən amillərin aşkara çıxarılması

rılması və kompleks təhlili əsasında onların milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafına təsirinin qiymətləndirilməsi.

Innovasiya fəaliyyətini şərtləndirən amilləri bir-birinə qarşı yönəlmiş iki böyük qrupa ayırmaq olar. Bunlardan biri mütərəqqi texnologiyaların istehsalat tətbiqi prosesini hərəkətə gətirir, innovasiyaların ölkələrin, sahələrin və bazarların sərhədlərini aşaraq yayılmasını təmin edirsə (mütərəqqi amillər), digəri, əksinə, innovasiya fəaliyyətinə mane olur və ya bu fəaliyyəti staqnasiya vəziyyətinə çatdırır (dağıdıcı amillər), yəni elə bir şərait yaradır ki, texnoloji baxımdan qabaqcıl ölkələr təkamül və inqilabi texnoloji dəyişikliklər yolu ilə öz sosial-iqtisadi inkişaflarını davam etdirirlər, inkişaf etməkdə olan ölkələrin isə texnoloji geriliyi daha da artır ki, bu da dünya miqyasında texnoloji innovasiyaların tətbiqini ləngidir.

Milli iqtisadiyyatın davamlı innovasiyalı inkişafa keçidi bu prosesə dağıdıcı amillərin mənfi təsirinin aradan qaldırılmasını tələb edir. Bunun üçün həmin amillər gücü, miqyası və təsir müddəti nəzərə alınmaqla dəqiqləşdirilməlidir. Bir çox tədqiqatçıların qeyd etdikləri kimi, bu zaman bəzi universal amillərin (məsələn, innovasiya infrastrukturunun) milli iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişaf mərhələsində innovasiya fəaliyyətinə təsirinin həm stimullaşdırıcı, həm də əksinə ola biləcəyi diqqətdən yayınmamalıdır.

Azərbaycan Respublikası innovasiyalı iqtisadiyyatın fəallaşması mərhələsini yaşayır. Bu mərhələ üçün ən vacib şərtlərdən biri milli innovasiya sisteminin yaradılmasıdır. Buna sistem xarakterli bir çox makroiqtisadi amillər maneçilik törədir ki, onların da aradan qaldırılması müəyyən çətinliklər doğurur. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bu cür amillər mövcuddur və onlar həmin ölkələrin innovativ fəallaşma və daimi innovativ rejim mərhələlərinə keçməsinə ləngidir. Digər tərəfdən, innovasiya mərhələlərinin müddəti ənənəvi istehsal-kommersiya dövrlərinin müddətindən daha uzun olur, çünki yeni məhsulun (malın, xidmətin) fundamental tədqiqatlarından tutmuş kommersiya istehsalı və satışı da daxil olmaqla yayılması fasiləsiz və mürəkkəb təşkilati-idarəetmə strukturu malik bir prosesdir. Bu prosesdə çoxlu sayda iştirakçılar bütöv bir funksiyalar kompleksini reallaşdırırlar. Həmin iştirakçıların yerinə

yetirdikləri funksiyalara təsir göstərən innovasiya amillərinin hansının stimullaşdırıcı, hansının isə ləngidici olduğu daima müzakirə edilir. Müəllif bu sahədəki mövcud fikirləri müqayisəli təhlil edərək belə bir qənaətə gəlmişdir ki, inkişaf etməkdə olan ölkələr üzrə innovativ inkişafın amilləri oxşardır, lakin təsir dərəcələri fərqlidir. Bu amilləri üç istiqamət üzrə qruplaşdırmaq məqsədəuyğundur: xarici amillər, mənfi makroiqtisadi amillər və cari innovativ maneələr.

Birinci qrup amillərə inkişaf etmiş ölkələrdəki texnoloji inqilabları və ixracın xammaldan asılılığını, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə innovativ inkişaf nəticəsində yüksək ixtisaslı kadrların cəlb olunması uğrunda ölkələrarası rəqabətin güclənməsini aid etmək olar.

İkinci qrup amillərə ölkə iqtisadiyyatının çoxukludlılığı; tədqiqat fəallığının aşağı səviyyəsi; elmi-texniki və təcrübə-sınaq işlərinə ayrılan büdcə vəsaitlərinin azlığı və səmərəsiz xərclənməsi; elmi-texnoloji sfera ilə istehsal sahələri arasında səmərəli əlaqələrin olmaması; ali təhsil müəssisələrində innovasiya istiqamətli kadr hazırlığına diqqət yetirilməməsi kimi amilləri aid etmək olar.

Nəhayət, üçüncü qrup amillərə innovasiya sahibkarlığının yüksək riskli olması; milli innovasiya sisteminin tam formalaşmaması; müəssisələrdə vençur kapitalından istifadə olunmaması; innovasiya fəaliyyətilə məşğul ola bilən yüksək ixtisaslı kadrların azlığı; innovasiyaya tələbin aşağı səviyyədə olması; innovasiya resurslarından səmərəsiz istifadə və s. aid edilə bilər.

Ölkəmizdə 2008-ci ildən başlayaraq ARDSK sənaye müəssisələrində innovasiyalara mane olan amillərin statistik hesabatını yayımlayır. Həmin hesabatlarda qeyd olunan amillər üç qrupa ayrılır: iqtisadi amillər, istehsal amilləri və digər səbəblər. Bu hesabatların məlumatlarının təhlili göstərir ki, 2008-2020-ci illər ərzində innovasiyalara qarşı bütün maneələrin 56,6%-i iqtisadi amillərin, 25,8%-i istehsal amillərinin və 17,6%-i digər səbəblərin payına düşür.

Digər səbəblər qrupunda innovasiya fəaliyyətinə mənfi təsir edən amil kimi texnologiyalar bazarının inkişaf etməməsi yer alır ki, onun da payına bu qrup üzrə bütün mənfi halların 23,4%-i düşür. Qalan maneələrin xüsusi çəkiləri belə olmuşdur: innovasiya infrastrukturunun inkişaf etməməsi – 19,8%; innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən və

həvəsləndirən qanunvericilik və normativ-hüquqi sənədlərin olmaması – 19,8%; əvvəlki innovasiyaların sayəsində istehsal edilən yeni məhsullara ehtiyacın olmaması – 19,5%; innovasiya prosesi müddətinin qeyri-müəyyən olması – 17,5%.

Beləliklə, ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin aktivləşməsi üçün aşağıdakı amillərin mənfi təsirinin aradan qaldırılmasına daha çox ehtiyac vardır:

- müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinə yönəltmək üçün öz maliyyə resurslarının çatışmaması;
- müxtəlif mənbələrdən maliyyə dəstəyinin kifayət qədər olmaması;
- yeniliklərin dəyərinin yüksək olması;
- yüksək iqtisadi risk;
- müəssisələrin innovasiya potensialının aşağı olması.

3. Azərbaycanın mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin kompleks təhlili əsasında həll edilməmiş problemlərin aşkara çıxarılması və innovasiya fəaliyyətinin prioritet inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi.

Azərbaycan Respublikasının mülki aviasiya sistemində özünə-məxsus xüsusiyyətləri olan innovasiya prosesləri əsasən iqtisadi inkişafın 4-cü dövründə (1935-1990-cı illər) başlasa da, aerokosmik texnikanın sürətli inkişafı bu prosesləri 5-ci dövrün (1990-2025-ci illər) başlıca dəyişiklik elementinə çevirmişdir. Hava nəqliyyatında əsas innovativ tərəqqi təyyarə və helikopterqayırmada özünü göstərsə də, yerüstü xidmətlər və onların təşkil və idarə olunması, aviyanacaq və uçuş aparatlarının bu yanacaqda təminatı, aviadaşımalar bazarı, uçuşların təhlükəsizliyi və s. innovasiyaların daima tələb olunduğu sahələrdir. Son zamanlar baş verən iqtisadi böhranlar, aviyanacağın qiymətlərinin artması, aviadaşımalar bazarının liberallaşması və burada rəqabətin kəskinləşməsi, əsas aviaqovşaqların həddən artıq yüklənməsi, nəzarətədiçi orqanların səsin və fəzaya karbon qazı tullantılarının məhdudlaşdırılması üzrə tələblərinin yüksəlməsi aviaşirkətləri məcbur edir ki, yeni innovativ biznes modelləri axtarsınlar. Bu da aviasiya sənayesi qarşısında iqtisadi səmərəliliyi, təhlükəsizlik təminatı, ekoloji təmizliyi və istifadəçi üçün rahatlığı daha yüksək

olan hava gəmilərinin yaradılması tələbini qoyur.

Mülki aviasiya şirkətlərinin innovasiya fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinə aşağıdakıların aid edilməsi məqsədəuyğundur:

- uçuşların təhlükəsizlik səviyyəsinin və etibarlılığın yüksəldilməsinə, aviaqəzaların qarşısının alınmasına yönələn texnologiyaların tətbiqi;

- aviadaşımaların ekoloji və ergonomik sistemləri üzrə təkmilləşdirilmiş texnologiyaların tətbiqi;

- enerjiyə və resurslara qənaət edən texnologiyaların tətbiqi;

- hava gəmilərinin fiziki və iqtisadi cəhətdən əlverişliliyinin, eləcə də müştərilərin məmnunluğunun və loyallığının artırılmasına yönələn texnologiyaların tətbiqi;

- ən müasir informasiya və logistika sistemlərindən istifadə etməklə yerüstü aviasiya infrastrukturunu optimallaşdıran texnologiyaların tətbiqi.

Sadalanən bütün istiqamətlər üzrə maliyyə resurslarına çıxışın, dövlətin maliyyə dəstəyinin mövcudluğunun və yeni texnoloji innovasiyalar barədə informasiyanın əldə edilməsinin başlıca amillər olduğu aydın görünür.

Mülki aviasiyada innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı həlli vacib problemlərdən biri sahənin bütövlükdə aviakompleks halında fəaliyyət göstərməsidir, çünki sərnişinlərin və yüklərin aviadaşınmasının təşkilində bir neçə hüquqi şəxs – daşıyıcı aviaşirkət, qalxma-enməyə və uçuşlara dispetçer xidmətini, eləcə də eniş sahəsindəki uçma-enmə zolağına və sərnişinlərə xidməti təşkil edən və yüklərin logistikasını həyata keçirən hava limanı, təyyarələrə xidmət göstərən aviamüəssisələr iştirak edirlər. Onların arasındakı əlaqələrin konkret halda ən optimal modelinin işlənilib hazırlanması və tətbiqi mülki aviasiyada innovativ inkişaf istiqamətlərindən biridir. Başqa sözlə, innovativ infrastrukturun yaradılması da mülki aviasiyada mühüm amillər sırasındadır.

Mülki aviasiya kompleksinin innovasiya fəaliyyəti sahəsindəki mövcud vəziyyətin təhlili göstərir ki, burada innovativ yol, ilk növbədə, yanacaqdan səmərəli istifadəni təmin edən, səsi aşağı, etibarlılığı və rahatlığı yüksək olan yeni nəsil təyyarələrin yaradılması,

satın alınması və istismara buraxılması ilə bağlıdır. Təyyarə parkının köhnə olması aviayanacaqdan istifadənin və qəzaların sayının artmasına, aviadaşımaların bahalaşmasına, uçuşların təhlükəsizlik səviyyəsinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Məhz bunları nəzərə alaraq, Azərbaycanın milli aviadaşıyıcısı AZAL son 20 il ərzində dövlətin maliyyə dəstəyi hesabına hava gəmiləri parkını 90%-dən çox təzələmiş, 8-i beynəlxalq statuslu olmaqla 9 müasir hava limanı formalaşdırmış, o cümlədən 2 beynəlxalq hava limanını müasir tələblərə uyğun modernləşdirərək yenidən qurmuş, təhlükəsizlik, meteoroloji və yerüstü xidmətin ən qabaqcıl sistemlərinin tətbiqini təmin etmişdir. Bunun nəticəsində hava nəqliyyatı ilə yük dövriyyəsinin həcmi 2020-ci ildə 2302 milyon ton-km-ə çatmış və ya 2000-ci illə müqayisədə 22.6 dəfə artmışdır.

Mülki aviasiya sistemində innovasiyaların ən önəmlisi təyyarə parkına alınan yeni, modern hava gəmiləridir, çünki sərnişin və yükdaşımaları üzrə göstərilən xidmətlərin həcmi və keyfiyyəti ilk növbədə bu nəqliyyat vasitələrinin modernləşdirilməsi və yenilənməsindən asılıdır. Bu səbəbdən də hava gəmiləri parkının işlək vəziyyətdə olması və onların davamlı olaraq təzələnməsi aviaşirkətlərin daima diqqət mərkəzində olur. Hazırda AZAL QSC-nin təyyarə parkı və oradakı təyyarələrin sərnişin tutumları aşağıdakı kimidir (Cədvəl 1):

Cədvəl 1.

01.10.2022-ci il tarixə AZAL QSC-nin hava gəmiləri parkı

Təyyarənin tipi	Sayı	Sifarişlər	Sərnişinlər				Qeydiyyat nişanı
			B	PE	E	Cəmi	
1	2	3	4	5	6	7	8
Airbus A319-100	4	0	8		114	122	4K-AZ03 “Ganja”, 4K-AZ04 “Guba”, 4K-AZ05 “Gazakh”, 4K-8888 “Baku”
Airbus A320-214	7	0	20		126	146	4K-AZ77 “Lerik”, 4K-AZ78 “Naftalan”, 4K-AZ79 “Oghuz”, 4K-AZ80 “Shirvan”, 4K-AZ83 “Julfa”, 4K-AZ84 “Kurdamir” 4K-AI07 “Baku-7”

Cədvəl 1-in ardı

Airbus A340-542	2	0	36		201	237	4K-AZ85 “Karabakh”, 4K-AZ86 “Nakhchivan”
Airbus A320 NEO	3					186	VP-BTF, VP-BTN, VP-BTS
Boeing 757-200	1	0	20		150	170	4K-AZ43 “Lankaran”
Boeing 767-300 ER	2	0	22		176	198	4K-AZ81 “Babek”, 4K-AZ82 “Koroglu”
Boeing 787-8	2	4	18	35	157	210	VP-BBS “Shusha” VP-BBR “Ordubad”
Embraer	8		-	-	106	106	
Cəmi	29	0					

Cədvəldən göründüyü kimi, AZAL QSC-nin hava gəmiləri parkında müxtəlif dövrlərdə alınmış Amerika, Fransa və Braziliya istehsalı olan Boeing, Airbus və Embraer təyyarələri istismar olunmaqdadır. Təyyarə parkının 55,2 %-i Airbus, 17,2 %-i isə Boeing şirkətlərinin - hazırda təyyarəqayırmada dünya liderləri sayılan firmaların payına düşür ki, bu da Azərbaycanın milli aviadaşıyıcısının bu sahədə innovativ qərarlara verdiyi önəmin birbaşa təsdiqidir.

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən yükdaşıyıcı şirkətlərin (Silk Way Airlines və Silk Way West Airlines aviaşirkətlərinin) də təyyarə parkları son dövrlər müasir yük təyyarələrinin alınması hesabına ciddi şəkildə gücləndirilmişdir. Həmin şirkətlər Avropa, MDB, Yaxın Şərq, Mərkəzi və Cənub-Şərqi Asiya, Şimali və Cənubi Amerikanın 40-dan çox ölkəsi istiqamətində müntəzəm və çarter reysləri həyata keçirirlər. Aviaşirkətlərin hava donanmaları ən qabaqcıl təhlükəsizlik və naviqasiya sistemləri ilə təchiz edilmiş 10 ədəd Boeing 747-400F və Boeing 747-8F, 3 ədəd Boeing 747-400 və 2 ədəd Boeing 767-300, eləcə də 7 ədəd İL 76 TD-90; 1 ədəd İL-76 MD və 2 ədəd AN-12 təyyarələrindən ibarətdir.

**01.10.2022-ci il tarixə Azərbaycanın yükdaşıyıcı şirkətlərinin
təyyarə parkı**

Sıra №-si	Təyyarənin növü	İstismarda olanların sayı, ədəd	Sifariş edilənlərin sayı, ədəd	Qeyd
1.	Boeing 747-400F	5	-	-
2.	Boeing 747-8F	5	-	-
3.	Boeing 747-400	3	-	-
4.	Boeing 767-300	2	-	-
5.	İL 76 TD-90	2	-	-
6.	İL 76 TD	7	-	-
7.	İL 76 MD	1	-	-
8.	AN-12	2	-	-
9.	Boeing 777 F	-	5	2023-cü ildə gətiriləcəkdir
10.	Airbus A350	-	2	2027-2028-ci illərdə gətiriləcəkdir
11.	Cəmi	27	7	-

Xəzər regionunda ən iri aviayükdaşıyıcısı olan Silk Way West Airlines şirkətinin təyyarə balansındakı 10 təyyarədən istismar edilən 5 Boeing-747-8F Freighter hava gəmisi innovativ keyfiyyətlərə malikdir. Yeni Boeing 777 F yük təyyarələrinin alınması ilə Silk Way West Airlines yükdaşımaları biznesini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirəcəkdir. Anoloji modellərlə müqayisədə Boeing 777F hava yükdaşıyıcılarına ən aşağı əməliyyat xərclərini və böyük yük təyyarələri sinfində yanacaqdan maksimum səmərəli istifadəni, eləcə də ekoloji təmiz göstəriciləri təmin etməklə səmərəli xidmət göstərəcəkdir.

Azərbaycanın mülki aviasiya sistemində həyata keçirilən innovativ tədbirlərdən biri də ölkə ərazisi üzərindəki hava axınlarının hərəkətini idarə edən mərkəzin - "Azəraeronaviqasiya"nın fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sayılır. AZANS adlanan bu kompleks Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunda hündürlüyü 66 m-ə bərabər olan birqülləli tikilidir. Avropa və Asiya arasında əlaqələndirici rolunu oynayan və regionda bu tipli yeganə kompleks olan mərkəzin daxilində Hava Məkanından İstifadə, Strategiya və İnkişaf üzrə Səmərəlilik Mər-

kəzi fəaliyyət göstərir. Adıçəkilən Mərkəz Brüsseldə yerləşən Avropa Hava Hərəkəti Axını İdarəetmə Mərkəzi (HHAİM) və Sinqapurdakı HHAİM-lar arasında hava hərəkəti axınlarının əsas planlaşdırma mərkəzidir. Bu kompleksin səmərəli fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan həm “Eurocontrol”un, həm də Asiyanın Hava Axınlarını Planlaşdırma Mərkəzinin strateji tərəfdaşı rolunu oynamağa başlamışdır.

İqtisadi siyasət konsepsiyasında innovativ inkişafı başlıca istiqamət kimi qəbul edən ölkələr öz iqtisadiyyatlarını daha uğurla irəli apara bilirlər. Bu konsepsiya həmçinin dövlətin innovasiyalı inkişafa münasibətini, onun əsas prinsiplərini müəyyən edir. Həmin prinsiplər innovasiya fəaliyyətinin subyektləri arasında münasibətlərin tənzimlənməsini, innovasiya fəallığının stimullaşdırılmasını və bütövlükdə cəmiyyətin innovativ inkişafını təmin edir. Dövlət tərəfindən innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsi elmi-texniki və sosial-iqtisadi prioritetlərin müəyyənləşdirilməsinə, eləcə də strateji istiqamətlərin seçilməsinə əsaslanır. Azərbaycan Respublikasının müasir dövrdəki institusional siyasətinin əsas komponentlərindən biri – innovativ inkişafın əsasını təşkil edən elmdə islahatların ehtiyatla aparılmasıdır ki, onilliklər ərzində formalaşmış elmi potensial dağılmasın, itirilməsin və təcridən respublikanın təsərrüfat sahələrinin ehtiyaclarının təmin olunmasına yönəldilsin. Bu baxımdan akademik A.M.Paşayevin rəhbərliyi ilə vaxtilə keçmiş SSRİ-nin sənaye kompleksinin ehtiyaclarına uyğun olaraq cihazqayırma sahəsi üzrə formalaşmış elmi məktəbin hazırda əsasən ölkənin mülki aviasiya sahəsinin ehtiyaclarının ödənilməsinə adaptasiya edilməsi digər elmi məktəblər üçün də nümunədir.

Azərbaycan Respublikasının sərnişin və yük daşıyan hava gəmilərinin istehsalçısı olmadığını nəzərə alaraq, mülki aviasiyada innovasiya fəaliyyətinin əsasən uçuşların təhlükəsizliyinin və səmərəliliyinin artırılması, hava daşımaları infrastrukturunun modernləşdirilməsi, digər iqtisadi sahələr üçün göstərilən xidmətlərin təkmilləşdirilməsi və çeşidinin artırılması istiqamətlərində gerçəkləşdirilməsi və bu məqsədlə Milli Aviasiya Akademiyasına (MAA) tədqiqatçı universitet statusu verilməklə onun bazasında ayrıca aéroinnovasiya klasterinin formalaşdırılması təklif edilir. Bu klasterdə hazırda

mövcud olan elmi-tədqiqat və istehsal sahələrinə əlavə olaraq dövlətin dəstəyi ilə aşağıdakı istiqamətlər üzrə ETTKİ-nin təşkili vacibdir:

- resurslara və yanacağa qənaət, hava məkanından istifadənin səmərəliliyinin artırılması, eləcə də ətraf mühitə mənfi təsirin azaldılması məqsədilə hava gəmilərinin uçuş-enmə prosedurlarının təkmilləşdirilməsi;

- uçuşun bütün mərhələlərində peyk nazviqasiyasının dəqiqliyini artıran müasir korreksiya sistemlərinin tətbiqi;

- pilotsuz uçuş aparatlarının hava məkanına sanksiyasız daxil olmasının qarşısını alan texniki və normativ-hüquqi bazanın işlənib hazırlanması;

- aerodromda müxtəlif nəqliyyat vasitələrinin və texnikanın hərəkətini tənzimləyən və idarə edən sistemin yaradılması;

- texniki vasitələrin uçuş-enmə zolağına sanksiyasız girişinin qarşısını alan bloklama sisteminin işlənib hazırlanması;

- hava gəmilərinə yerüstü xidmətin və onun idarə edilməsi sistemlərinin modernləşdirilməsi;

- nəqliyyat infrastrukturunu obyektlərində MAA-da işlənib hazırlanmış müasir enerjiqənaətli, eləcə də radar, mühafizə və təhlükəsizlik sistemlərinin və avadanlıqlarının tətbiqi;

- aerodrom qurğularının xidmət müddətinin artırılması, istismar və təmir xərclərinin azaldılması istiqamətində təkliflərin işlənib hazırlanması;

- hava nəqliyyatı və daşıma xidmətlərinin əlverişliliyinin və istifadə üçün asanlıqının (əlçatanlığının) təmin edilməsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi;

- MAA-da Azərbaycanın və beynəlxalq mülki aviasiya təşkilatlarının tələblərinə cavab verən kompetensiyalara əsaslanan müasir təlim sisteminin və infrastrukturunun qurulması və təkmilləşdirilməsi;

- aerokosmik sahə üçün texniki və texnoloji ixtisasların tədris infrastrukturunun və təcrübə proqramlarının müasir tələblər əsasında təkmilləşdirilməsi.

Azərbaycan üçün Qlobal Rəqabətqabiliyyəti İndeksi üzrə sıralamada ilk yerləri tutan ölkələrin (İsveçrə, ABŞ, Çin, Yaponiya, Avropa İttifaqı ölkələri və Böyük Britaniya), eləcə də innovasiyalı inkişafda

uğur əldə etmiş neft ixrac edən dövlətlərin (Norveç, BƏƏ) innovasiyaların təşkili sahəsində təcrübəsini öyrənərək müəllif Azərbaycan iqtisadiyyatının innovasiyalı inkişafının təmin edilməsi üçün adıçəkilən ölkələrin təcrübəsindən istifadə olunması barədə təkliflər irəli sürmüşdür.

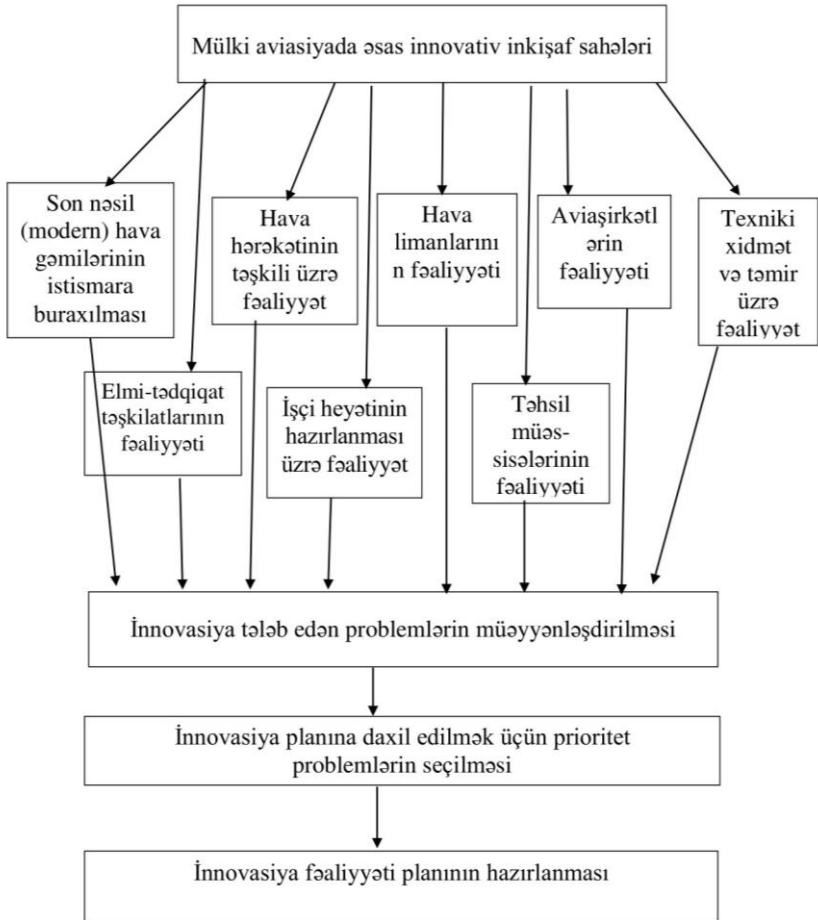
4. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılmasının konseptual modelinin qurulması və onun təsviri.

Innovasiya fəaliyyətinin məqsədyönlülüyü və səmərəliliyinin obyektiv qiymətləndirilməsi onun planlaşdırılması zamanı prioritetlərin və inkişafının ayrı-ayrı elementlərinin növbəliliyinin, eləcə də innovasiya məqsədlərini idarəetmə vəzifələrinin və son nəticələri əks etdirən göstəricilər sisteminin düzgün müəyyənləşdirilməsindən asılıdır. Bazar münasibətləri şəraitində ölkəmizdə innovasiyalı inkişafın planlaşdırılmasına dövlət tərəfindən önəmli diqqət verilsə də, müəssisələr, istehsal və xidmət sahələri səviyyəsində bu məsələ az öyrənilmişdir, həm də Azərbaycanın sənaye müəssisələrinin bu sahədə kifayət qədər təcrübəsi yoxdur. İqtisadi ədəbiyyatda innovasiyaların planlaşdırılması mövzusu planlaşdırmanın ümumi prinsiplərinin işlənib hazırlanması və innovasiya fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə məhdudlaşır.

Mülki aviasiyada innovasiya proseslərinin planlaşdırılmasının başlıca məqsədi aviaşirkətin fəaliyyətinin əsas strateji hədəflərinin, yəni daşımaların həcmünün və mənfəətin artırılmasına, rentabelliyin yüksəldilməsinə nail olmaqdır. Bunun üçün aviaşirkətin daşımalar bazarına çıxardığı xidmətlərin rəqabət qabiliyyəti yüksək olmalıdır. Məhz bu göstəricidə aviaşirkətin bütün əsas inkişaf prioritetləri öz təcəssümünü tapır, çünki rəqabət qabiliyyəti təklif olunan daşıma xidmətinin maya dəyərindən və keyfiyyətindən, bazar konyunkturundan və daşımalara tələbin formalaşmasının digər amillərindən, eləcə də daşıma xidmətinin müştəri sayının artmasından və bazar segmentinin genişlənməsindən bilavasitə asılıdır.

Göstərilənlər əsasında belə qənaətə gəlmək olar ki, aviaşirkətlərdə innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılması əsasən texniki amillərin reallaşdırılmasına xidmət edir ki, bu da müəyyən bazar ünsürlərinin hesabına aviadaşımalara tələbin artmasına, daşımaların maya

dəyərinin aşağı düşməsinə və keyfiyyətinin yüksəldilməsinə gətirib çıxarır. Məhz bunu nəzərə alaraq mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılması zamanı bazara təklif edilən aviadaşma xidmətlərinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsini şərtləndirən amillərə üstünlük verilməsi məqsədəuyğun olardı. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılmasının konseptual modeli sxem şəklində verilmişdir (şəkil 1).

Şəkil 1. Mülki aviasyada innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılması sxemi

Şəkildən görüldüyü kimi, mülki aviasiya şirkətlərində innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilə biləcəyi sahələrin geniş spektri mövcuddur. Bu sahələrin hər biri üzrə təqdim olunan innovativ inkişaf tədbirlərinin (yeniliyin) səmərəliliyi qiymətləndirilməli və yüksək səmərə verə biləcəklər seçilərək innovasiya planına daxil edilməlidir. Eyni zamanda, innovasiya planına daxil edilmiş tədbirlərin gerçəkləşdirilməsi üçün müvafiq resursların müəyyənləşdirilməsi və innovasiya ideyalarının reallaşdırılmasının həvəsləndirilməsi nəzərə alınmalıdır. Hər bir innovativ tədbir son nəticədə aviasiya şirkətinin mənfəətinin artmasına gətirib çıxarmalıdır.

Seçilmiş strategiyaya uyğun gələn innovasiya obyektinin müəyyənləşdirilməsi və innovasiyaların planlaşdırılması zamanı onun əsas parametrlərinin nəzərə alınması böyük həcmdə informasiyanın emalını tələb edən mürəkkəb bir prosesdir. Aviaşirkətlər innovasiya obyektini seçərkən bu sahədə həyata keçirilmiş hazırlıq tədbirlərinin tərkibinə diqqət yetirirlər. Yeni hava gəmisinin alınaraq istismara buraxılması, yeni aviamarşrutun açılması, aviadaşımaların rezervasıyası və satışı üzrə yeni sistemə qoşulma və s. innovasiya obyektini kimi tədarükçü (satıcı) firmalar, mülki aviasiyanın dövlət tənzimləməsini təmin edən orqanlar, eləcə də aviaşirkətlərin özləri tərəfindən müəyyənləşdirilmiş və dəqiq reqlamentləşdirilmiş tərkibdə tədbirlər kompleksini ifadə edir.

İnnovasiya strategiyasının seçilməsi zamanı aviaşirkətin rəqabət qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi nəticələrinin nəzərə alınması zəruridir, çünki bu göstəricinin özü də daşıma xidmətinin keyfiyyətindən və maya dəyərindən asılıdır. İnnovasiya strategiyası üzrə göstərilən seçim variantları daşıyıcı aviaşirkətlərə və hava limanlarına aviadaşımalar bazarının konyunkturasındakı dəyişikliklərə çevik reaksiya verməyə, əsaslandırılmış texniki-iqtisadi siyasət yürütməyə, daşıma xidmətinin maya dəyərini azaldılması ehtiyatlarını operativ şəkildə aşkara çıxarılmasına imkan verir. Seçilmiş innovasiya strategiyası ilə bağlı innovativ obyektlərin müəyyənləşdirilməsi zamanı aviadaşıma xidmətləri üzrə risklər mütləq nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan üçün prioritet məsələlərdən biri milli iqtisadiyyatı innovasiya əsaslı inkişaf prinsiplərinə keçirməkdir. Bu istiqamətdə ən

mühüm tədbir Azərbaycan Respublikası Prezidentinin universitetlərlə AMEA-da mövcud olan elmi potensialı birləşdirməklə onlardan daha səmərəli istifadə etməyi və bu yolla innovativ inkişafı sürətləndirməyi nəzərdə tutan 28 iyul 2022-ci il tarixli “Azərbaycan Respublikasında elm və təhsil sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Fərmanının olmasıdır. Fərmana əsasən AMEA-nın Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyinə verilən 31 elmi müəssisəsində, 5 təsərrüfat hesablı elmi-xidmət müəssisəsində və “AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkı” MMC-də mövcud olan sınaq-təcrübə-istehsal sahələri bunun üçün müvafiq imkanlar açır. Həmin müəssisələrin əksəriyyətinin Elm və Təhsil Nazirliyinin tabeliyindəki universitetlərə verilməsi məqsəduyğun olardı. Bu yolla innovasiya sahəsində yüksək nəticələr əldə etmiş dövlətlərin təcrübəsindən bilavasitə yararlanaraq müvafiq texnoparkların sürətlə qurulması mümkündür.

5. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin idarə olunması mexanizminin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin əsaslandırılması.

Azərbaycan Respublikasının mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi məsələlərini araşdırılmasında risk amilinin nəzərə alınması çox vacibdir. İnnovasiya riskini şərtləndirən amillər əsasən elmi, texniki və ixtiraçılıq fəaliyyətinin davamlılığı, vaxtaşırı yüksək keyfiyyətli məhsul və yeni innovativ texnologiyaların meydana çıxması sayılır. Bu işə öz növbəsində əvvəllər yaradılmış və mənimsənilmiş innovasiyaların effektivliyinin erkən azalmasına səbəb olur. Yeni innovasiyaların işlənməsi və tətbiqində inhisarçı məhdudyyətləri də nəzərə almaq lazımdır.

Azərbaycanın mülki aviasiya sahəsində innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi mexanizmini nəzərdən keçirərkən dövlətin innovativ-strateji funksiyasına önəm verilməlidir. Dövlət iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafında bilavasitə iştirak edir, yəni hökumət orqanlarından və dövlət qulluqçularından yüksək peşəkarlıq, strateji düşüncə və səy tələb edən ən mühüm, məsuliyyətli və ixtisaslı funksiyalardan birini - innovativ-strateji funksiyanı yerinə yetirir.

Innovasiyanın geniş vüsət alması və rəqabət qabiliyyətli məh-

sulların istehsalının artırılması innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərindən səmərəli istifadə olunması ilə əlaqədardır. Müasir dövrdə innovasiya fəaliyyətinin tənzimlənməsində dövlət bir sıra iqtisadi mexanizmlərdən istifadə etməkdədir. Məhz adıçəkilən mexanizmlərin tətbiqi istər mülki aviasiyada və istərsə də biznes proseslərində həyata keçirilən innovativ tədbirlərin effektivliyinin yüksəldilməsinə zəmin yaradır. Innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərindən biri səmərəli vergi siyasətinin həyata keçirilməsidir. Vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi və səmərəliliyinin artırılması isə biznes proseslərində, eləcə də mülki aviasiya sahəsində vergi növlərinin sayının və vergi dərəcələrinin azaldılması, vergi güzəştlərinin tətbiqi, vergitutmanın stimullaşdırıcı funksiyasının gücləndirilməsi və digər amillərdən asılıdır.

Beləliklə, dövlətin innovasiya siyasəti texnoloji tənəzzülün aradan qaldırılmasına, yerli məhsulların daxili və xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyətinin artırılmasının əsası kimi bazis innovasiyaların iri miqyasda mənimsənilməsinə, həmçinin regionlarda innovasiya fəallığının artırılmasına yönəldilmişdir. Ölkəmizdə elmin və innovasiyaların maliyyələşdirmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, elmi tədqiqatların səmərəli təşkili və ETTKİ üçün dəstəkverici vergi siyasəti innovasiya sferasını dövlət idarəçiliyi sistemində islahatların əsas elementinə çevirməkdədir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, investisiyaların stimullaşdırılmasının effektiv üsullarından biri elm və innovasiya fəaliyyətində elmi-texniki tədqiqatların yerinə yetirilməsindən başlamış yeni işləmələrin və texnologiyaların tətbiqi ilə elmtutumlu yüksək texnoloji məhsulun istehsalı və kommersiyalaşdırılmasınadək bütün innovasiya tsikli üzrə dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının inkişaf etdirilməsidir.

Innovasiya fəaliyyətində dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığı (DXBT) mexanizmlərinin tətbiqi üzrə müsbət xarici təcrübənin mövcudluğu, Azərbaycan iqtisadiyyatının innovasiyalı inkişafından ötrü maliyyə vasaitlərinin kifayət qədər olmaması və s. amillər innovasiya fəaliyyətinin maliyyə mənbəyi kimi dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığı mexanizmlərinin tətbiqini zəruri edir.

Azərbaycanda dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının inkişafının

stimullaşdırılması istiqamətində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, xüsusi iqtisadi zonalar, texnoparklar, aqroparklar, texnologiyanın transfer mərkəzi və vençur fondu yaradılmış, dövlət və xüsusi biznes münasibətlərinin təkmilləşdirilməsinə dövlət dəstəyi gücləndirilmişdir. Bununla belə, Azərbaycan Respublikasının innovasiya fəaliyyətində dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığı layihələrinin reallaşdırılmasının qanunvericilik bazası, təşkilati-iqtisadi və maliyyə mexanizmləri təkmil deyil. Respublikada dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının inkişafını ləngidən əsas səbəblərə dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığı haqqında ayrıca qanunvericilik aktının və innovasiya sferasında DXBT modellərindən mərhələlər üzrə istifadə Konsepsiyasının olmamasını, DXBT mexanizmlərinin tətbiqinin təşkilati məsələlərinin həll edilməməsini aid etmək olar. Sənaye müəssisələrinin innovasiya fəaliyyətinə müsbət təsir edən mütərəqqi mexanizmlər olmadığından innovasiya sferasında dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığı mexanizmlərindən effektiv istifadə edilmir.

İqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafında DXBT formalarının reallaşdırılmasının təşkilati-maliyyə alətləri dövlət-xüsusi biznes proqramı hesab edilir. İnnovasiya proqramlarının məqsədlərinə və xüsusiyyətlərinə, idarəetmə orqanlarının və biznesin motivasiyasına ən çox layihə maliyyələşdirməsi üsulu uyğun gəlir. Bu üsul strateji məqsədlərə nail olunmasına layihələrin uyğunluğunu təmin edir, resursların effektiv idarə olunmasına imkan verir. DXBT-nin investisiya-innovasiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi mənbələri xüsusi biznes subyektlərinin cəlb edilmiş vəsaitləri, dövlət və yerli büdcə vəsaitləri, həmçinin müxtəlif beynəlxalq təşkilatların donor yardımı ola bilər.

Mülki aviasiya sahəsində hava limanlarının və ya onların terminallarının yaxud başqa bölmələrinin konsessiya müqaviləsi əsasında uzunmüddətli idarəetməyə verilməsi, aviaşirkətlərin hava gəmiləri parkının yenilənməsində DXBT-nin həyat tsikli kontraktı formasından və ya lizinqdən istifadə edilməsi, yerüstü xidmətlərin ayrı-ayrı növləri üzrə satış müqavilələri əsasında əməkdaşlığın qurulması, hava limanlarının, aviaşirkətlərin, həndliq (hava gəmisinə yerüstü xidmət göstərən) müəssisələrinin, aeronaviqasiya xidmətləri üzrə firmaların fəa-

liyyətinin DXBT relsinə keçirilməsi innovativ inkişafı sürətləndirən istiqamətlər sayıla bilər.

Araşdırmalar göstərir ki, son dövrlər dövlət tərəfindən aeroportların və ya onların müəyyən bölmələrinin konsessiya müqaviləsi ilə özəl sektora idarəçiliyə verilməsi mülki aviasiyanın innovativ inkişafının əsas formalarından biri kimi çıxış edir.

NƏTİCƏ

Azərbaycanın mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin nəzəri-metodoloji əsaslarının öyrənilməsi, innovasiya fəaliyyətinin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və onun idarə olunması mexanizminin təkmilləşdirilməsi yollarının tədqiqi prosesində aşağıdakı elmi və praktiki nəticələr əldə edilmişdir.

1. İnnovasiya fəaliyyətinə elmi-texniki və istehsalat fəaliyyəti ilə vəhdətdə baxılması təklif olunur və belə əsaslandırılır ki, elm, innovasiya və istehsalat - vahid üzvü sistem kimi çıxış edirlər. Fəaliyyətin bu üç növünün bütöv sistemə çevrilməsi innovativ inkişaf üçün zəruri şərtidir.

2. "İnnovasiya fəaliyyəti" termininə verilmiş çoxsaylı tərif, izahat və anlayışlar müəllif tərəfindən araşdırılaraq qeyd edilir ki, innovasiya fəaliyyəti - yeni məhsulun (malın, xidmətin), yeni texnologiyanın, yeni istehsal, yaxud təşkilatı və ya idarəetmə formasının yaradılması üzrə ideyaların, metodların, ixtiraların, texnologiyaların və üsulların işlənilib hazırlanması, ilkin sınaqdan keçirilməsi və praktiki tətbiqi nəticəsində ictimai tələbatı ödəməklə sosial-iqtisadi səmərə gətirməsi prosesidir.

3. İnnovasiya fəaliyyətinə təsir edən amillərin üç istiqamət (xarici amillər, mənfi makroiqtisadi amillər və cari innovativ maneələr) üzrə qruplaşdırılması təklif edilir və ayrı-ayrı ölkələrin innovativ inkişafın hansı mərhələsində olması nəzərə alınmaqla bu qruplardan hansının təsirinə daha çox diqqət yetirilməsinin zəruruluğu qeyd edilir. Statistik məlumatların təhlili əsasında 2008-2020-ci illər ərzində Azərbaycanın sənaye müəssisələrinin innovativ inkişafına iqtisadi amillərin 56,6%, istehsal amillərinin 25,8% və digər amillərin 17,6% mənfi təsir

göstərdiyi ortaya çıxmışdır. Bu amillər içərisində innovasiya fəaliyyətinin aktivləşməsi üçün müəssisələrin maliyyə resurslarına çıxışının təşkili, onların innovativ düşüncəli kadr potensialının artırılması və müxtəlif kanallar vasitəsilə innovativ informasiyanı əldə etmə imkanlarının genişləndirilməsi çox vacibdir.

4. Mülki aviasiya şirkətlərinin innovasiya fəaliyyətinin başlıca istiqamətləri üzrə ona təsir edən əsas amillər kimi maliyyə resurslarına çıxış, dövlətin maliyyə dəstəyinin mövcudluğu, yeni texnologiyalar haqqında informasiyanın əldə edilməsi və innovasiya infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi müəyyənləşdirilmişdir. İnnovasiyaların təsnifatı üçün innovasiyanın məqsədləri, istiqamətləri, predmeti (obyektləri), risk dərəcəsi, istifadə müddəti və nəticəliliyi, yeniliklərin səviyyəsi və innovasiya məhsulunun növü başlıca meyarlar kimi müəyyənləşdirilmiş və bu meyarlar əsasında innovasiyaların təsnifatı dəqiqləşdirilmişdir.

5. İnnovativ inkişafın planlaşdırılmasında bazara təklif edilən aviadaşıma xidmətlərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasını şərtləndirən amillərə üstünlük verilməsi təklif olunmuş, buna əsaslanaraq mülki aviasiya sahəsində innovasiya fəaliyyətinin planlaşdırılmasının konseptual modeli işlənib hazırlanmışdır. Eyni zamanda, aviaşirkətlərdə və hava limanlarında innovasiyalı inkişafın düzgün planlaşdırılması üçün həmin müəssisələrdə innovasiya proseslərinin strukturunda daşıma xidmətlərinin və onların satışının ayrıca modelləşdirilməsi və hər biri üzrə innovasiya layihələrinin tərtib edilməsi məqsədəuyğun sayılır.

6. İnnovasiyalar sahəsində uğur qazanmış ölkələrin, o cümlədən neft-qaz ixracatçısı olan dövlətlərin təcrübəsi öyənilmiş və Azərbaycan iqtisadiyyatının innovasiyalı inkişafında həmin təcrübədən istifadə istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

7. Azərbaycanın mülki aviasiya müəssisələrində innovasiya fəaliyyətinin idarə olunması prosesində adaptiv metodlara (layihə və matris metodlarına) üstünlük verilməsi, AZAL QSC-nin tabeçiliyində olan təşkilatlarla əlaqələrinin intrapreneer metodu əsasında qurulması, təşkilati strukturlarda innovasiya fəaliyyətinin inteqral metodunun tətbiqi təklif edilmişdir.

8. Mülki aviasiya sistemində innovasiya fəaliyyətinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsinin gücləndirilməsi, yəni innovasiya fəaliyyətinə dövlət təxsisatları və ssudalarının artırılması; ixtiraçılara bank kreditlərindən istifadə imkanlarının yaradılması; ixtiraçıların patentlərinin qeydiyyatı üzrə dövlət rüsumlarının azaldılması; sahəvi innovasiya klasterlərinin formalaşdırılması və innovasiya şirkətlərindən ibarət dövlət holdinqlərinin yaradılması istiqamətində təkliflər irəli sürülmüşdür.

9. İqtisadiyyatın müəyyən sahələri (kənd təsərrüfatı, ekologiya və s.) üçün aviasiyanın göstərdiyi xidmətlərdə özəl sektorun iştirakının həvəsləndirilməsi, mülki aviasiya sahəsində innovasiya-investisiya layihələrinin reallaşdırılmasında dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığının innovasiya fəaliyyətinin iqtisadi səmərəliliyinin artırılması istiqamətində tədbirlər işlənib hazırlanmışdır. Bu kontekstdə hava limanlarının aviaşirkətlərdən ayrılaraq müstəqil hüquqi şəxslərə çevrilməsi və onların müəyyən bölmələrinin uzunmüddətli konsessiya müqaviləsi ilə özəl sektora verilməsi, eləcə də Milli Aviasiya Akademiyasının xətti ilə pilotların, aviamekaniklərin və aeronaviqasiya mühəndislərinin hazırlanması üçün DXBT modelinin qurulması zəruridir.

10. Azərbaycan Respublikasının sərnişin və yük daşıyan hava gəmilərinin istehsalçısı olmadığını nəzərə alaraq, mülki aviasiyada innovasiya fəaliyyətinin əsasən hava daşımaları infrastrukturunun modernləşdirilməsi və iqtisadiyyatın sahələri üçün göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması və çeşidinin genişləndirilməsi istiqamətində gerçəkləşdirilməsi və bu məqsədlə Milli Aviasiya Akademiyasına tədqiqatçı universitet statusu verilməklə onun bazasında ayrıca aeroinnovasiya klasterinin yaradılması təklif edilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları müəllifin dərc olunmuş aşağıdakı elmi əsərlərində öz əksini tapmışdır.

1. Əhmədova G.T. Mülki aviasiyada innovasiya fəaliyyətinin idarə olunması. "Azərbaycan Respublikasında innovasiya yönümlü iqtisadi inkişafın problemləri və onların həlli yolları" mövzusunda respublika elmi konfransı, Sumqayıt - 2010.
2. Əhmədova G.T. Mülki aviasiyada sahibkarlıq və idarəetmə

məsələlərinə dair. “İnnovasiyalı inkişafın sosial-iqtisadi problemləri” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı- 2010.

3. Əhmədova G.T. Mülki aviasiyada koronavirus epidemiyası ilə bağlı fors-major böhran və çıxış yolları. Konfrans materialı. “Fevral məruzələri 2021: Aviakosmik məsələlərin həllində gənclərin yaradıcı potensialı” VI Beynəlxalq elmi-praktiki gənclər konfransı. Bakı-2021. s.215-216.
4. Əhmədova G.T. İnnovasiya sferasında dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının inkişaf mərhələləri. “Elmi əsərlər”, Naxçıvan Universiteti, Naxçıvan-2022, №2 (26), s. 26-37.
5. Əhmədova G.T. İnnovasiya infrastrukturunun yaradılması şərtləri. “Audit” j-lı. Bakı-2022, № 2 (36), s. 62-68.
6. Abbasov A.B., Əhmədova G.T. İnnovasiya fəaliyyətində dövlət-xüsusi biznes tərəfdaşlığının inkişaf istiqamətləri. “İpək Yolu” j-lı, Bakı-2022, №3, s. 5-14.
7. Əhmədova G.T. İnnovativ inkişafın tənzimlənməsinin metodoloji aspektləri. ENEGO Enerji İqtisadiyyatı Mərkəzinin xəbərləri, 2022, cild 11, s. 25-33.
8. Əhmədova G.T. Elmi-texniki sferada innovasiya fəaliyyətinin təşkilati formaları. “Kooperasiya” j-lı, Bakı-2022, №4, s.19-26.
9. Abbasov A.B., Əhmədova G.T. Mülki aviasiya sahəsində innovasiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi. “Tikintinin iqtisadiyyatı və menecment” j-lı, Bakı-2002, №4, s. 170-176.
10. Ахмедова Г.Т. Актуальные аспекты совершенствования и регулирования инновационной деятельности в сфере гражданской авиации Азербайджана. Ж-л Финансовая экономика, Москва-2023, №3, с.193-197.

Dissertasiyanın müdafiəsi 25 iyun 2023-cü il tarixdə 15:00-da Milli Aviasiya Akademiyasında fəaliyyət göstərən BFD - 4.15 qeydiyyat nömrəli Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1045, Bakı şəhəri, Mərdəkan prospekti, 30

Dissertasiya ilə Milli Aviasiya Akademiyasının kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyaları Milli Aviasiya Akademiyasının rəsmi internet saytında (www.naa.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 26 may 2023-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 25.05.2023
Kağızın formatı: 60x84 _{1/16}.
Sifariş 03/05-23. Həcmi 1 ç.v. (48533 işarə)
Tiraj 100.

*“AA – Poliqraf” istehsalat-kom`mersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.
Əlaqə üçün: capevi@internet.ru Tel.: +994552012809*